References:

۱ . ناصرالحکما، میرزا علی خان. حفظ صحت، تصحیح دکتر ناصر رضایی پور، انتشارات المعی: ۱۳۸۸، صفحات ۱۵٤-۱۵۵

۲ . ابوعلی سینا. قانون، ترجمه عبدالرحمن شرفکندی، جلد اول، چاپ دوازدهم، انتشارات سروش: ۱۳۹۰، صفحات ٤۱۳- ٤۱۷

۳ . محمد بن محمودالچغمینی الخوارزمی. قانونچه فی الطب، تصحیح و ترجمه اسماعیل ناظم، چاپ سوم، انتشارات المعی: ۱۳۹۲، صفحات ۱٤۹-۱۵۰

٤ . حکیم ارزانی، محمداکبر شاه. مفرح القلوب شرح قانونچه چغمینی، تصحیح اسماعیل ناظم، جلد سوم، چاپ اول، انتشارات المعی: ۱۳۹۱، صفحات ۹٦۲- ۹۷۱

۵ . ناصری، محسن. مروری بر کلیات طب سنتی، چاپ پنجم، انتشارات طب سنتی ایران: ۱۳۹۱، صفحات ۱۵۲-۱۵٤

٦ . رازی، بهادالدوله. خلاصه التجارب، تصحیح دکتر محمد رضا شمس اردکانی، چاپ اول، جلد اول، انتشارات اندیشه ظهور: ۱۳۸۹، صفحات ۱۳۸-۱۳۹

۷ . حامدی وفا، فرزانه؛ امام قلی، معصومه. دیدگاه ابن سینا و جرجانی در خصوص بهداشت سالمندان، طب و تزکیه: بهار و تابستان، ۱۳۸۹، شماره ٦۸ و ٦۹، صفحات ۷۷-۷۰

8. Chan M. Word Health Organization Massage: Director-General's Message On World Health Day Switzerland 2012. Available From: Http://Www.Who.Int/Dg/Speeches/2012/Ageing_Roundtable_20120404/En/.

۹ . گیلانی، محمد کاظم. حفظ الصحه ناصری، تصحیح دکتر رسول چوپانی، چاپ دوم، انتشارات طب سنتی ایران: صفحات ۱۷۲-۱۷۵

۱۰ . عقیلی خراسانی شیرازی، محمد حسین. خلاصه الحکمه، تصحیح اسماعیل ناظم، جلد دوم، چاپ اول، انتشارات اسماعیلیان: ۱۳۸۵، صفحات ۱۰٤۹-۱۰۵۵

۱۱ . منصور بن محمد. کفایه منصوری، تصحیح زهرا اوغلی خیاوی، چاپ اول، انتشارات سفیر اردهال: ۱۳۹۲، صفحه ۱۷۹

۱۲ . جرجانی، اسماعیل. ذخیره خوارزمشاهی، جرجانی، اسماعیل. ذخیره خوارزمشاهی. به تصحیح و تحشیه محمدرضا محرری. چاپ اول. انتشارات تهران: فرهنگستان علوم پزشکی جمهوری اسلامی ایران، ۱۳۸۰.

۱۳ . اسماعیل بن الحسن بن محمدالحسینی الجرجانی. الاغراض الطبیعه و المباحث العلائیه، تصحیح دکتر حست تاج بخش، جلد اول، چاپ دوم، انتشارات مؤسسه انتشارات تهران: ۱۳۸۸، صفحات ۲۳۹-۲٤۰

۱٤ . ملا فتح الله بن فخرالدین شیرازی. ترجمه فارسی کلیات قانون ابن سینا، چاپ اول، انتشارات مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل دانشگاه علوم پزشکی ایران: ۱۳۸٦، صفحات ۲۰٦-۲۰۷

۱۵ . ابوالفرج‌علی‌بن هندو. مفتاح الطب و منهاج الطلاب، گردآورنده محمد تقی دانش پژوه، انتشارات دانشگاه تهران، موسسه مطالعات اسلامی دانشگاه مك گیل: چاپ اول، ۱۳٦۸

۱٦ . گیلانی، محمد کاظم. الواح الصحه، چاپ اول، انتشارات مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل دانشگاه علوم پزشکی ایران: ۱۳۸۷، صفحات ۵-۱۹۵

۱۷ . حکیم شمس الدین احمد. خزائن الملوک، چاپ اول، انتشارات مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل دانشگاه علوم پزشکی ایران، ۱۳۸٤، صفحات، ۱۱۷، ۱۵٤، ۱٤۵

۱۸ . محمد بن محمد عبدالله بن عبدالله بن محمود. تحفه خانی، چاپ اول، انتشارات مؤسسه مطالعات تاریخ پزشکی، طب اسلامی و مکمل دانشگاه علوم پزشکی ایران: ۱۳۸۳، صفحات ٤۸-۵۰

۱۹ . علی نقی بن حسن. علم الابدان، نرم افزار مجموعه کتب طب سنتی نور: صفحات ۱٤۲-۱٤٤

۲۰ . شیخ الرئیس ابو علی سینا. ارجوزه ی ابن سینا در علم پزشکی، تصحیح مجید نیمروزی و حسین کیانی، چاپ اول، انتشارات نوید شیراز: ۱۳۹۰، صفحات ۱٤٦-۱٤۸

۲۱ . نامه زرین سلامت، ترجمه رساله ذهبیه منسوب به امام علی ابن موسی الرضا علیه السلام، ترجمه محمد دریایی، انتشارات بنیاد پژوهش های اسلامی آستان قدس رضوی: مشهد، ۱۳۸۹

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-07]

مروری بر حفظ سلامتی دندان و بیماری‌های دهان از دیدگاه طب سنتی ایران

مجید امتیازی [الف]، فاطمه اولیاء [ب]، سید کاظم کاظمینی [ج*]

[الف] استادیار طب سنتی دانشکده طب سنتی اردکان.دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد.

[ب] استادیار بیماری‌های دهان و فک و صورت دانشکده دندانپزشکی شهید صدوقی یزد

[ج] نویسنده مسئول .دستیار تخصصی طب سنتی اردکان. دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد

چکیده

سابقه و هدف: بیماریهای دهان ودندان به عنوان وضعیتی شایع و موثر در سلامت بدن میباشند که تاثیرات آنها بربیماریهای مثل دیابت وسکته قلبی اثبات شده است. حفظ سلامتی که در منابع طب سنتی ایران از آن بعنوان حفظ الصحه نام برده شده است از مهمترین اصول درمانی در طب سنتی است. به گونه ای که ابو علی سینا درطب عملی حفظ سلامتی را مقدم بر درمان شمرده است. در این مقاله به بحث پیرامون نگرش طب سنتی به دندان ،حفظ سلامتی آن وبرخی بیماریهای آن با رویکرد پیشگیری و بیان معادل های انها در دندانپزشکی نوین پرداخته شده است.

مواد و روشها: در این مقاله مروری سعی شده است با استفاده از منابع معتبر طب سنتی ایران شامل قانون ابن سینا ، طب اکبری، ذخیره خوارزمشاهی و خلاصه الحکمه و مقالات چاپ شده در سایتهای معتبر علمی اطلاعات تلفیقی ازدندان ،بیماریهای دهان و دندان و حفظ سلامتی آن در طب سنتی و نوین استخراج گردد.

نتیجه گیری: علی رغم پیشرفتهای بسیار زیادی که امروزه در طب نوین انجام شده است، دانشمندان رویکرد پیشگیری از بیماریها را موفقتر و موثرتر از درمان انها میدانند که این حرف تاییدی بر رویکرد دیرین طب سنتی از سالیان پیش تا کنون است.

کلید واژه‌ها: دندان.حفظ سلامتی.طب سنتی.

تاریخ دریافت: تیر ۹۴

تاریخ پذیرش: بهمن ۹۴

مقدمه:

در طول تاریخ، همواره اندیشمندان تلاش کرده‌اند تا مرزی میان دو گستره بیماری و سلامتی، ترسیم کنند. اگرچه آمیختگی این دو آنچنان است که در تاریخ تفکر بشری هیچ تعریفی، حد فاصل آن را مشخص نکرده است.

این عدم در تمایز میان سلامتی و بیماری از نقاط عمده ضعف علوم پزشکی محسوب می‌شود. زیرا گروهی بر آنند تا از مرزهای شکننده تعاریف امروزی حفاظت کنند و گروهی در پی آنند تا از حقایقی در زیر پوسته نازک تعاریف موجود پرده بردارند. اگرچه دستاوردهای علمی و تکنولوژیکی کنونی، شرایط رفاهی بی‌نظیری را برای انسان به ارمغان آورده است، اما موضوع سلامتی و حفظ تندرستی همچنان از مهم‌ترین موضوعات زندگی بشر به شمار می‌رود و بی‌گمان، به علت عدم تغییر در ساختار آناتومی و فیزیولوژی بشر، مبانی و اصول سلامتی و حفظ تندرستی نیز با گذشت زمان تغییر نیافته است (۱).

حفظ سلامتی را می‌توان مجموعه دستورهای ضروری در حفظ تندرستی و بهداشت دانست که شامل مبحث پیشگیری هم می‌شود (۲).

* فرد مسئول مکاتبات: n.baery76@yahoo.com

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-07]

از طرفی طب سنتی با توجه به اطلاعاتی که تا آن زمان داشته خود راهکارهایی را ارائه می‌دهد، ولی خلأ اطلاعاتی بین این دو علم آنجایی است که باید علم گذشته به زبان امروز بیان شود تا تفهیم آن برای پژوهشگران و درمانگران تسهیل شود. از این رو وجود مطالعاتی تلفیقی در زمینه‌های علمی مختلف علم، بین طب سنتی و نوین ضروری است.

مواد وروش‌ها:

مطالعه حاضر از نوع مقاله مروری بوده که با استفاده از منابع معتبر و در دسترس طب سنتی شامل قانون ابن سینا، طب اکبری، ذخیره خورزمشاهی همچنین مقالات مرتبط با موضوع در بانک‌های اطلاعات علمی فارسی از جمله Iran medex و SIDو بانک‌های اطلاعات علمی لاتین از قبیل Medline و Embaseجستجو و استخراج شد. اطلاعات بعد از جمع‌بندی آن در قالب یک مقاله مروری ارائه شده است.

یافته‌ها:

سیستم دندانی به عنوان بخشی مهم در سیستم جوشی و مهم در ارزیابی بیمار شامل دو بخش اصلی دندان‌ها و پریودنشیم است. جستجو در آرای دانشمندان طب سنتی ایران، شناخت ایشان در موضوع پیشگیری اولیه از ابتلا به بیماری‌های شایع دهان و دندان را نشان می‌دهد. مباحثی که امروزه دانشمندان به کمک پیشرفت‌های بسیار، مکانیزم‌های مربوطه را در سطح سلولی و مولکولی نشان داده‌اند. در منابع طب سنتی ایران در بیان شرایط حفظ سلامتی و وظیفه پزشک بدین صورت بیان شده است که ابتدا باید در جهت حفظ سلامتی و تدبیر بدن انسان سالم تحت عنوان حفظ الصحه و در مرحله بعد تدبیر افراد بیمار و باز گرداندن سلامتی به وی است (۳). به گونه‌ای که ربیع ابن احمدی اخوینی در کتاب (هدایه المتعلمین فی الطب) چنین می‌گوید: «بجشکی (پزشکی) پیشه‌ای بود که تندرستی آدمیان را نگه دارد و چون رفته بود باز آرد از روی علم و عقل» (٤).

منابع طب سنتی ایران شامل موضوعات مختلفی هستند که به علت استفاده از واژه های قدیمی و مشکلات نگارشی و نیز اصطلاحات غیر رایج و ناآگاهی دانش آموختگان فعلی به این اصطلاحات، باعث شده است که از این میراث غنی کمتر استفاده شود (۵).

بیماری‌های دهان و دندان از شایع‌ترین و دامن‌گیرترین بیماری‌های بشر است (٦). سازمان بهداشت جهانی، بهداشت دهان را یک امر واجب و بخشی از سلامت عمومی در تمام عمر دانسته و بیان میدارد که بهداشت ضعیف دهان و بیماری‌های درمان نشده دهانی می‌تواند تأثیر عمیقی بر کیفیت زندگی بگذارد (۷). علاوه بر آن برخی از بیماری‌های مزمن مانند دیابت، بیماری‌های قلبی و برخی خصوصیات ذهنی مثبت از خود و به تبع آن سلامت روان با بهداشت دهان و دندان مرتبط است (۸).

از طرفی سازمان بهداشت جهانی، گسترش دانش طب سنتی را در کشورها مورد توجه قرار داده است و با هدف ارتقای کیفیت زندگی و حفظ سلامتی، به‌ویژه به کشورهای در حال توسعه، توصیه کرده است که در زمینه احیاء و به کارگیری طب سنتی در کشورشان اهتمام ورزند، تا ضمن بهره‌مندی از فوائد روش‌های درمانی سنتی که از نظر علمی معتبر است، بار مالی مربوط به حوزه سلامت و درمان را کاهش دهد (۹).

بررسی‌های تاریخی نشان می‌دهد که حتی انسان‌های اولیه نیز دارای پوسیدگی دندانی و عفونت‌های لثه یا پریودونتیت بوده‌اند (۱۰). در حال حاضر علم نوین برای سلامت دندان‌ها و حذف پلاک دندانی به عنوان عوامل مهم در سلامت پریودنتال و دندان را توسط روش‌های فیزیکی مثل مسواک و نخ دندان دخیل می‌دانند.

شاخص‌های سلامتی دندان امروزه به صورت DMF معرفی می‌شود و شاخص‌های سلامت پریودنتال به صورت عدم خونریزی موقع پروب کردن دندان‌ها و نداشتن جرم و پلاک دندانی گزارش می‌شود (۱۱و۱۲).

فوائد دندان:

ریز کردن غذا برای کمک به هضم بهتر، کمک به کلام نیکو و ادای درست حروف، حبس و نگهداری آب دهان برای

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-07]

جلوگیری از بیرون ریختن در هنگام تکلم، زیبایی صورت (۱۳). اصطلاح "ضرس" یا کندی دندان که در کتب سنتی بیان شده به تعبیر علم نوین در واقع attrition است که به علت ساییده شدن بیش از حد سطوح جونده دندان‌ها اتفاق می‌افتد (۱۱).

تشریح دندان‌ها:

تعداد دندان‌ها سی و دو عدد است که در هر یک از فک‌ها شانزده عدد است و در برخی انسان‌ها، به دلیل کوچک بودن فک، دندان‌های عقل را ندارند، که آنها چهار دندان کناری می‌باشند و با نبود آنها تعداد دندان‌ها به بیست و هشت عدد می‌رسد.

ترتیب قرارگیری دندان‌ها در هر یک از فک‌ها بدین صورت است که دو دندان پیش که به تازی ثنایا گویند و دو دندان بعدی را رباعی گویند که برای بریدن اشیا به‌کار می‌روند، دو دندان بعدی دندان‌های نیش می‌باشند که به تازی انیاب گویند و برای شکستن مواد به‌کار می‌روند، و برای آرد کردن مواد خوراکی، دندان‌های آسیا که به تازی طواحن یا اضراس گویند و در هر طرف فکین بالا و پایین، چهار یا پنج عدد قرار دارند که یکی از آنها دندان عقل یا نواجذ است که مجموعاً دندان‌ها سی و دو یا بیست و هشت عدد می‌شوند. دندان‌های نواجذ غالباً در میانه سن رشد می‌رویند که از زمان پس از بلوغ تا ابتدای سن وقوف رشد می کنند که منظور از ابتدای سن وقوف تا نزدیکی سی سالگی است، لذا به دندان‌های نواجذ دندان‌های عقل گفته می‌شود. همه دندان‌ها دارای ریشه و تاج‌های تیزی می‌باشند که در حفرات استخوان هر دو فکِ حامل آنها ثابت شده‌اند و دور هر حفره بافتی سخت است که دندان را (مانند حلقه‌ای) در بر گرفته و آن را محکم می‌کند و علاوه بر آن در آنجا رباط‌های محکمی است تا دندان‌ها از جای خود بیرون نیایند.

هر یک از دندان‌ها به استثنای دندان‌های آسیا یک ریشه دارند و دندان‌های آسیای ثابت در فک تحتانی حداقل دو ریشه و گاهی سه ریشه دارند، به‌ویژه دندان‌های عقل و دندان‌های آسیای ثابت در فک فوقانی حداقل هر یک از آنها سه ریشه دارند و گاهی چهار ریشه.

بیشتر بودن ریشه دندان‌های آسیا می‌تواند به دلیل بزرگی آنها و اهمیت نقش آنها باشد. لذا استحکام بیشتری می‌طلبند.

دندان‌ها حس دارند و به‌وسیله اعصابی که از مغز به دندان می‌رسد، بین گرمی و سردی (و کیفیات دیگر) تمییز می‌دهند. (۱۳و۱۲). odonthyalophthora "ذهاب ماء الاسنان" تعبیری است که دندان در برخورد با غذای گرم یا سرد حساس بوده و در جویدن احساس ناراحتی کند (۱٤) که امروزه این وضعیت به عنوان حساسیت عاجی در نظر گرفته می‌شود (۱۱).

اطبّا در آنکه منشأ دندان، استخوان یا عصب است اختلاف داشته‌اند. هر یک، برای اثبات ادعای خود دلیلی آورده‌اند، آنان که از استخوان می‌شمرند، بنا بر سختی گوهر به بی‌حسی وی قائل‌اند. آنها می‌گویند که اگر حس داشت، از تراشیدن و سائیدن آن درد ایجاد می‌شد؛ و درد ناشی از کشیدن دندان را به بافت اطراف آن نسبت می‌دهند و آنها که ناشی از عصب می‌دانند، تأثیرپذیری وی از سردی و گرمی و خدر شدن از ترشی را دلیل آورند. که خدر شدن برای عصب است و خدر امّا در واقع گوهر دندان، استخوان است و عصب‌های دماغی به گوهر او پیوسته و با وی آمیخته است. این عصب‌ها در ریشه آن بیشتر است. پس درد و ضربان و حس او ناشی از این عصب‌هاست. و سختی و شکنندگی ناشی از گوهر استخوانی آن است (۱٤).

اول باید رعایت اصول تغذیه نمایند از پرخوری اجتناب کنند و بعد از خوردن مبخرات نخوابند تا از فساد غذا در معده جلوگیری کند، که این فساد ممکن است ناشی از ذات خود غذا باشد. شیر و ماهی شور و صحنا و یا به سبب سوء ترتیب استعمال آنها مثل تداخل یا تأخیردر خوردن غذا و یا خوردن غذاهایی که با هم خوردنشان مضر است، یا خوردن غذای لطیف و رقیق بعد غلیظ یا تناول چیزهای نازک مثل ماهی تازه بعد از ورزش یا خوردن نوشیدنی و حرکت بعد از غذا. از طرفی از مصرف خوراکی‌هایی که به سرعت تخمیر و فاسد می‌شوند مثل شیر، پیاز و پنیر (۱۲و۱۳و۱۵و۱٦).

دوم آنکه زیاد استفراغ (عمدی) نکنند. خصوصاً اگر آنچه در استفراغ آید ترش باشد.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-07]

سوم آنکه از ساییدن چیزهای شیرین مانند سوهان و حلوای شیرین و انجیر خشک با دندان اجتناب کند (۱۶و۱۷).

چهارم آنکه با دندان چیزهای سخت مثل بادام و گردو و فوفل و امثال آن نشکند.

پنجم آنکه از ترشی‌ها که دندان را کند می‌کند مانند میوه‌های خام عفص ترش و ترشی ترنج و انار بسیار ترش پرهیز کند (۱۶و۱۷). چرا که مصرف ترشی‌ها می‌تواند سبب" حکه الاسنان" شود که مواد ترش به اطراف دندان نفوذ کنند (۱٤). این رخداد امروزه تحت عنوان erosion به مفهوم تحلیل شیمیایی مینای دندان ناشی از عوامل اسیدی است (۱۱).

ششم آنکه چیزهای خیلی سرد و خیلی گرم بلافاصله پشت سر هم نخورد که سبب ترک مینای دندان شود.

هفتم آنکه چیزهائی که دندان و گوش بن دندان را به خاصیت ضرر دارند، چون گندنای خام و گردو و خرما و کنجد و غیر آن نخورد (٦)، که در صورت عدم رعایت "استرخای گوشت بن دندان" رخ دهد، یعنی بافت نگهدارنده دندان شل شود. گاهی اوقات بخشی از بافت لثه روی دندان را می‌گیرد که در طب اکبری به گوشت زائد روی لثه که بیشتر منظورش التهاب است تعبیر شده است (۱٤).

هشتم آنکه بعد خوردن غذاهایی مثل خرما بین دندان‌ها را از هر چه در آنها بماند با خلال پاک کنند، به نحوی که دندان و حوالی آن را آسیب نرسد (۱٦).

نهم آنکه برای تنظیف دندان مسواک لازم است. به گونه‌ای که به ملایمت آن را بگرداند و فشار نیاورند تا گوشت ریشه دندان خراشیده نشود و آب دندان و تیزی آن برود (۵). که اگر چنین نشود لثه دامیه رخ دهد یعنی از لثه خون جاری شود (۱٤). امروزه از شایع‌ترین بیماری‌های مرتبط با لثه ژینژیویت و پریودنتیت است که در گذشته به تعبیری دیگر از آن یاد شده است که گفته‌اند گاهی دندان بدون ارتباط با سن لق می‌شود که دلیل آن ضربه به دندان یا سرازیر شدن نموری(عفونت) است. برای رفع آن توصیه به خشک کننده‌های لثه مثل دهان شویه سوخته شاخ گوزن و پرسیاوشان و توتیا یا توأم با خاصیت آب‌کنندگی مانند عسل و سرکه و یا قوی‌تر با خاصیت قابض مثل زیتون، آبغوره وگلنار شده است (۱۵). مسواک باید از چوبی باشد که در آن قبض و تلخی و مقوی دندان باشد مثل چوب اراک و زیتون و چوب مخمل، البه مادامی که شخص از حقیقت چوب مسواک آگاه نباشد در استعمال آن مبادرت نکنند، چرا که بعضی چوب‌ها به مجرد رسیدن به دندان باعث خرابی آن می‌شوند (۵).

البته دهان‌شویه‌ها و مواد پاک‌کننده دندان نباید از مواد گرم و تند ساخته شده باشند، چون باعث ناهمواری دندان شده و باعث تجمع چرک می‌شود و نیز به لبه لثه که به دندان‌ها چسبیده آسیب می‌رسانند (۵). امروزه هم برای سلامت دندان توصیه به مسواک زدن با مسواک نرم و خمیر دندان شده است که البته خمیر دندان نباید حاوی مواد سفیدکننده باشد که باعث از دست رفتن مینا و حساس شدن آنها شود (۱۱).

دهم آنکه وقت خواب و قبل از استفراغ و بعد از آن دندان را با روغن چرب کنند به گونه‌ای که اگر مزاج دندان گرم باشد روغن گل یا روغن آس بمالد و اگر سرد باشد روغن بان (نوعی بید) یا ناردین یا اذخر یا بابونه یا مصطکی و مانند آن، از روغن‌های گرم بمالد (٦) تا از "صریر الاسنان فی النوم" (ساییدن دندان در خواب) جلوگیری شود. (۱٤)

از روش‌های خوب نگهداری سلامت دندان آن است که جهت تقویت آن ماهیانه یک تا دو مرتبه مضمضه یا سنون مقوی به عمل آورند، مثلا نمک با عسل آغشته یا ترمس بمالند (۱٦).

توجه به دندان‌ها از همان بدو نوزادی مدنظر طبیبان ایرانی بوده است. علی بن عباس اهوازی می‌گوید در هنگام رویش دندان، در لثه کودکان آزردگی پدیدار می‌شود که باید لثه کودک را با چربی مرغ یا کره یا مغز خرگوش چرب کرد تا روییدن آسان شود. رویش دندان در ماه هفتم و گاهی بیشتر خواهد بود و در این زمان کودک مبتلا به تب و شکم‌روش می‌شود (۱۸).

از دیگر مباحث مطرح شده در طب سنتی دندان قروچه است که توسط ابوعلی سینا به این مضمون آورده شده است: «که اگر به هم سودن دندان‌ها در خواب زیاده از حد باشد دلیل صرع، تشنج و یا کرم است که اگر از کرم باشد همیشگی نیست و گاه گاهی می‌آید» (۱۹).

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-07]

امروزه علل دندان قروچه یا bruxism را آلرژی، اختلالات اندو کرین، انگل یا اضطراب می‌دانند (۲۰).

بوی بد دهان یا halitosis از جمله معضلات دندانپزشکی است که می‌تواند موجب آزردگی بیمار، اطرافیانش و دندانپزشک شود. از جمله علل مطرح آن می‌توان به مصرف دخانیات، مشکلات سیستم تنفسی، نارسایی کلیوی و مشکلات دهانی (باقی ماندن ذرات غذایی در میان دندان‌ها، بهداشت بد دهان، عفونت‌های دندانی، تنفس دهانی، خشکی دهان و عفونت‌های بافت لثه و پریودونشیوم اشاره کرد که بسته به علت در هر بیمار درمان خاص خود را می‌طلبد (۲۱). طبری معتقد بود بوی دهان اگر به دلیل شل شدن و تباهی لثه باشد باید داروی سفت‌کننده لثه چون عاقرقرحا و مرزنگوش و خردل و سرکه دهان شویه شود و اگر بوی دهان از دندانی باشد که پوسیده شده، باید آن دندانی که بو از آن متصاعد می‌شود کشیده شود و دندان‌هایی که دارای سوراخ شدگی هستند با سوهان هموار و صاف شود (۱۸).

دندانی که دچار پوسیدگی می‌شود ناگزیر باید روند ترمیم یا در صورت درگیری عصب روند عصب‌کشی را طی کند. در گذشته هم در حد معلومات آن زمان به این مسئله آگاه بوده و دندان‌های سواخ شده را با گلسرخ و گلنار و نشاسته و خاکستر و دندان‌های دردناک را با پونه سائیده و صمغ یا زاگ به صورت ترکیب با هم پر می‌کردند. امروزه برای تسکین درد پالپی در دندانی که در حال حاضر عصب کشی نمی‌شود از زونالین که در واقع عصاره میخک است استفاده می‌شود. در طب سنتی از ترکیب دیگری شامل زنجبیل، سرکه و عسل نیز برای تسکین درد دندان استفاده می‌کردند (۱۷). در مطالعه سادات مدنی و همکاران تأثیر تسکین‌دهنده فلفل سیاه بر دردهای پالپی نشان داده شده است (۲۲).

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-07]

References:

1. Hedayati HR, Abdollahifard GR, Rezaian J. Setteye Zaroorieh"(The six Principles) of Naseri's Health care; evidence of preventive medicine in Iranian traditional medicine. Res Hist Med 2014; 3(1):43-50.

٢ . تقوايي زحمت كش پروين. بررسي انديشه هاي حفظ الصحي محمد بن زكرياي رازي . مجلّه ي طب سنّتي اسلام و ايران، سال چهارم، شماره ي دوم، تابستان .١٣٩٢. -٩٢-١٠٣.

٣ . نورس محمد رضا. اصول پيشگيري و سته ضروريه مكتب طب سنتي ايران از ديدگاه قرآن كريم. مجلّه ي طب سنّتي اسلام و ايران، سال چهارم، شماره سوم، پاييز ١٣٩٢-٧٨-٨٣

٤ . اخوینی، ربیع بن احمد، هدایت المتعلمین فی الطب،به اهتمام متینی جلال.مشهد:انتشارات دانشگاه فردوسی ١٣٧١،صفحه ١٦.

٥ . طباطبايي سيد محمود. ارزيابي ديدگاه محمدبن زكرياي رازي و طبّ سّنتي درباره دندانپزشكي و بهداشت دهان و دندان. مجله دانشكده دندانپزشكي دانشگاه علوم پزشكي مشهد سال ١٣٨٤ جلد ٢٩ شماره ١و٢. -١٤٤-١٤١

6. Alizade A, Aghili A, Safavi S. Assessment of oral health and how to brush among middle school students of zahedan. M.D. Thesis, school of dentistry, zahedan university of medical science; 2004 [Persian] .

7. Badri Gargari R, Salek Hadadian N. The role of factors related to perceived self-efficacy and health behavior brushing and flossing pull the visitors to the private office of Tabriz, journal of nursing and midwifery school of Uremia 2011; 9(3): 130-8 [Persian]

٨ . شمسی محسن، حیدر نیا علیرضا ،نیکنامی شمس الدین ، عطارها مهتاب، جدیدی رحمت الله. بررسی وضعیت سلامت دهان و دندان مادران باردار. فصلنامه پایش. سال١٣٩٢.شماره ٤. صفحه ٣٥٥-٣٦٥.

٩ . احمدي محمد، جوادي مريم، باريكاني آمنه ، ولايي ناصر ، عليمرادي فواد ، بدري مهرناز .مروري بر سبك زندگي سالم در پزشكي ايراني. مجلّه ي طب سنّتي اسلام و ايران، سال چهارم، شماره دوم،.١٣٩٢ .صفحه ١٣١-١٢١

١٠ . دریایی محمد. معجزات درمانی گیاهان دارویی در طب ایرانی .تهران:١٣٨٦ سفیر اردهال.ص ٦.

11. Theodore M, Roberson H, Heymann EJ. Sturdevants Art & Science of Operative Dentistry. 6th ed. St.Louis: Elsevier.2013:p.1-26

12. Newman MG, Takei HH, Carranza FA. Carranza's clinical periodontology 12th ed. St.Louis:Elsevier,2015:p.219

١٣ . عقیلی علوی شیرازی م ح.خلاصه الحکمه .ویرایش ناظم اسماعیل.چاپ اول.تهران;موسسه مطالعات تاریخ پزشکی ١٣٨٥.صفحه ٧٠-٦٥.

١٤ . شاه ارزانی محمد اکبر بن محمدبن محقق، طب اکبری، ٢جلد، جلال الدین - قم، چاپ: اول، ١٣٨٧ ه.ش .خزائن الملوك ؛ ج١ ؛ ص.٦٩٤-٥٧٥.

١٥ . حنین بن اسحاق فی حفظ الاسنان و اللثه و استصلاحها .ترجمه رشید تفقد .تهران :انتشارات آبژ. ١٣٨٩.صفحه38-24

١٦ . ١٦.اکسیر اعظم ؛ ناظم جهان محمد اعظم،مترجم رشید تفقد،چاپ اول ١٣٩٣انتشارات المعی ج٢ ؛ ص ٧٨٠-,٧٨١

١٧ . ١٧.فانی محمد مهدی ،صالحی علیرضا. برخی دیدگاه های دندانپزشکی در طب سنتی ایران و اسلام. فصلنامه تاریخ پزشکی..... سال پنجم، شماره پانزدهم،١٣٩٢..صفحه ١٣٩-١١٩.

١٨ . ذاکرمحمد ابراهیم .سیری در ٣ قرن دندانپزشکی ایران. تهران: مرکز تحقیقات اخلاق و حقوق پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شهید بهشتی.١٣٨٩ص ٢٣١

١٩ . ابن سینا حسین بن عبدالله ، قانون.مترجم: شرفکندی س، جلد١، تهران، چاپ: اول،١٣٨٩. صفحه٦٣-٦٢.

20. Shetty S, Pitti VCL. Babu SG. P. Kumar S. Deepthi BC . Bruxism: A Literature Review. J Indian Prosthodont Soc. 2010 Sep; 10(3): 141–148.

21. Darby, M. Dental Hygine Theory & Practice. Indiana: Mosbay, Saunders.2010:330.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-07]

۲۲ . سادات مدنی زهرا ، مقدم نیا علی اکبر، کشیدی ذبیح الله . اثربخشی ژل پی پرین در کنترل دردهای دندانی بامنشاء پالپی .مجله دانشگاه علوم پزشکی بابل1381.صفحه ۱۳-۱۶.

[Downloaded from jiitm.ir on 2026-11-07]